

ameriški družbi ter vrednote, pričakovanja in prepričanja, ki opredeljujejo ameriški značaj. Če bo zahod nadaljeval z modelom permisivnega izobilja brez globljih človeških vrednot, bi to utegnilo zmanjšati njegovo privlačnost, po drugi strani pa, trdi Brzezinski, bi ustvarilo pretirana materialna pričakovanja med množicami v revnejših delih sveta, ki jih ne bo mogoče izpolniti, in kar bi le še poglobilo njihovo zavest o globalni neenakosti.

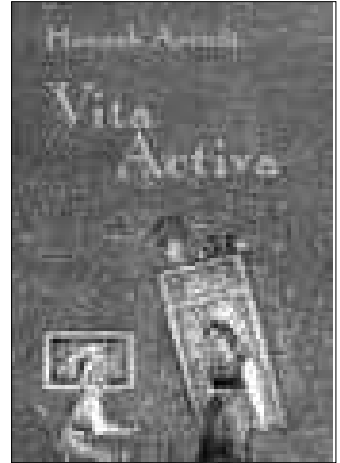
Osrednja tema četrtega dela so *Dileme globalnega nereda*. Za nadaljnjo geopolitično stabilnost bo najpomembnejši ameriški odziv na konkretne dileme politično prebujanega postutopičnega sveta, "saj bo bodisi poglobil bodisi premostil razkol med novoosveščenimi množicami t. i. tretjega sveta ter bivšega sovjetskega bloka in kulturo izobilja zmagovalcev hladne vojne" (str. 87). V svetu, kjer vlada ideološka zmeda in družbena polarizacija, nam grozi geopolitična drobitev. Edino dolgoročno alternativo globalni anarhiji vidi Brzezinski v nekakšni obliki globalne konfederalne strukture. Geopolitično stabilnost bi zagotovilo demokratično sožitje v nekakšni obliki globalne konfederacije, ki bi se lahko razvila iz nekaterih že obstoječih trendov in organizacij, kot sta npr. OZN in EU. Vendar avtor ugotavlja, da še desetletja ne bomo mogli govoriti o skupni "svetovni vladi". Nevarnost je prav v razočaranju nad demokracijo, ki jo pooseblja ameriška družba, in v dejstvu, da se vse večje število ubožanih (in politično prebujenih) ljudi, po zaslugi modernih komunikacij, zaveda neenakosti; nestrpnost in frustracija bi utegnili postati najpogostejši čustvi v revnejših delih sveta, kar pa bi imelo za verjetno posledico ponovni razvoj fašistoidnih, na nacionalistični ali verski osnovi temelječih metarnitov. Avtor tu že opozarja na naraščajočo moč islamskega fundamentalizma in potencialne nevarnosti, ki jih to prinaša.

V petem delu z naslovom *Iluzija nadzora* avtor opozarja na bližino izbruha političnega iracionalizma. Namesto globalnega sožitja predvideva raz-

delitev na "skupine globalne moči, ki se bodo medsebojno povezovale, sodelovale in tekmovalle znotraj soodvisnega, toda še vedno nestabilnega globalnega političnega procesa" (str. 161). Razdeli jih na Severno Ameriko, Evropo, Vzhodno Azijo, Južno Azijo, razpotegnjeni muslimanski polmesec in evroazijsko skupino (države bivše Sovjetske zveze). Največjo nevarnost tako v prihodnosti pomenijo regionalni konflikti znotraj teh skupin, ki bi utegnili biti zelo krvavi in dolgotrajni; moč bo porazdeljena po že omenjenih skupinah, pri čemer bodo nekatere stabilnejše od drugih. ZDA bodo poleg neposredne prevlade v svoji skupini vplivale še na vse preostale, vendar ne bodo imele dovolj moči, da bi posredovale pri vseh konfliktih. Brzezinski zaključuje, da bi bilo na tej stopnji razvoja prezgodaj trditi, da je politika moči stvar preteklosti.

Knjiga je nekakšen apel, je zahteva po spremembah moralnih in duhovnih vrednot zahodnega človeka, saj avtor vidi edino rešitev nastale situacije v novem zgodovinskem valu, ki bi s seboj prinesel daljši proces ponovne kulturne in filozofske samopreseje, ki bi sčasoma spremenila politično podobo Zahoda in preostalega sveta. Avtor se pokaže kot izvrsten in pronicljiv analitik, + kar dokazuje tudi dejstvo, da je delo ostalo aktualno kljub temu, da je bilo napisano že leta 1992, pred najhujšimi krizami v državah bivše Sovjetske zveze, na Balkanu ter pred razmahom islamskega fundamentalizma, ki smo mu priča sedaj. Žal se avtorjeve napovedi vse bolj potrjujejo.

Ilija Tomanić

Hannah Arendt

VITA ACTIVA

KRT, Ljubljana, 1996, 339 str., 3.990 SIT

Prevod knjige Hannah Arendt *Vita activa* je nadvse razveseljiv dogodek. Knjiga je poleg tega v vsakem smislu "user friendly", prijetna za uporabo: v mehki vezavi, prijetna v roki kot roman za pred spanjem. Bralec z njo dobi tudi obsežno spremno študijo (ki ni samo spremna, ampak kar samostojno delo) prevajalke Vlaste Jalušič, kjer zve o življenju Arendtove, njenih knjigah, njenih nasprotnikih, njenem pomenu na vseh ravneh in v vseh kontekstih, vključno z najaktualnejšimi dogodki. Ta kontekst omogoča smiselno recepcijo.

Pri Adornu nekje piše, da mislec pravzaprav ne misli, ampak naredi iz sebe prizorišče duhovnega izkustva. To povsem velja za Hannah Arendt, za njeno sprejemanje in osmišljanje izkustev od meščansko bogate in napol integrirane židovske družine, nemške kulture, nemške filozofije, Heidegggra in Jaspersa, učiteljev, mož, ljubimcev, do zgodovine našega stoletja in njenih korenin v preteklosti, sodobnih ZDA. Toda že na tej opisni ravni stvari niso

povsem preproste. Če Arendtovo kaj karakterizira, je to strogo, v naših časih iz različnih vzrokov zavrženo poudarjanje pomena razlikovanja privatnega in javnega.

Knjiga ki jo predstavljamo, je veličastna obramba dejavnega življenja. Njeno zadnje poglavje je opis mišljenja, kar na neki način anticipira tema zadnjih, posthumno objavljenih del Arendtove. Zgodnje delo o Rahel Varnhagen pa je knjiga o pomenu, ki nastaja iz posebne vrste pasivnosti in receptivnosti, ne knjiga o salonu in njegovih učinkih ("Kaj delam?" se sprašuje Rahel. "Nič, pustim da dežuje name."). Seveda pa je kljub temu knjiga o emancipaciji, premagovanju privatnosti v okoliščinah, kjer je edina oblika možne javnosti salon, po definiciji prizorišče izmenjave med privatnim in javnim.

Če zelo grobo in vnaprej strnemo običajne očitke na račun Arendtove, lahko rečemo, da eni trdijo, da pri njej ni prave teorije ali znanosti o pojavih in fenomenih, ampak nekakšen opis, in tudi pravih napotkov za ravnanje da ne daje. Drugi pa trdijo, da je njen poskus obnavljanja nadrejenega pomena političnega, če že ne anti-liberalen in anti-moderen, tak, da je prisiljena žrtvovati moderno enakost; da je njen pojem javnosti globoko ambivalenten; da je veliko elementov konzervativne kulturne kritike in elitizma.

Današnja pričakovanja od politične filozofije kot "napotka za ravnanje" so tudi sicer ambivalentna. Deloma je vzrok za to neposredni in posredni učinek "črnih" filozofov, Foucaulta, Derridaja itd., ki so ali pa še vedno v svojem javnem delovanju zastopajo pravice, ideale itd., ki so jih v svojih delih pokopali, ki torej svoje akcije v prid, denimo, liberalne demokracije sploh ne nameravajo legitimirati. Potem je tu še anti-fundamentalist iz drugačne tradicije, Isaiah Berlin, ki v tekstu o "politični presoji" govori o dolgih stoletjih zmot v opiranju na znanstveni

model za uspešno politično delovanje, ko gre pravzaprav le za poseben talent in posebno umetelnost (primerja jo celo s kuhanjem in vrtnarjenjem). Za vsa ta stališča je značilno izogibanje težavam, ki jih imajo naši kritično in aktivistično usmerjeni sodobniki. Kljub velikanskim razlikam med pripadniki te grupacije so težave podobne. Recimo, da je osnovni namen politike, da pripelje do pravilne, najboljše ali objektivno dobre družbene ureditve in da imamo svoje prepričanje in svoj projekt o tej dobri družbi: zakaj "ljudje", "narod", "posamezniki" ne sprejemajo teh spoznanj, zakaj ne počnejo tistega, kar je edino priporočljivo?

Vita activa raziskuje temeljne načine človekovega delovanja, osnovno pogojenost človekovega obstoja. Pisana je iz izkušnje krize, kakor nekoliko zgodnejša Horkheimerjeva in Adornova *Dialektika razsvetljenstva*. Toda namesto v njej razvite kritike racionalnosti na osnovi prikaza povezanosti gospodstva nad naravo in gospodstva nad ljudmi hoče politična antropologija Arendtove uveljaviti bolj ali manj "naravno" hierarhijo človekove moči, ki je v našem tehniziranem svetu postavljena na glavo (razvoj, ki se začne že s krščanskim izničenjem politične avtonomije). Delo je najosnovnejša in tudi najprimitivnejša teh dejavnosti, pogojena z nujnostjo zadovoljevanja potreb organizma; to je krogotok, ki ne ustvarja ničesar trajnega. Proizvajanje pa v nasprotju s tem utrjuje človekov obstoj, omogoča, da se loči od narave s proizvodi, ki trajajo. Najviše pa je tista človekova dejavnost, ki je medosebna in je njen namen spreminjanje sveta. Politično delovanje je svobodno, čeprav poteka v soočanju, v prepiru, v sporazumevanju z drugimi. "Razkrivanje osebe v delovanju in govorjenju" (str. 181) je prvi oddelek poglavja o delovanju. Politični subjekt je svobodni in enakopravni udeleženec v oblikovanju javnega mnenja. Osnovni politični pojmi so torej krepost, pravičnost, modrost in podobno, ali negativni, neumnost in sramota in tako naprej

(toliko napadana teza o banalnosti zla iz *Eichmanna v Jeruzalemu* je prav teza o neumnosti, nezmožnosti mišljenja).

Vita activa že skoraj štirideset let pripoveduje o stvareh, ki nam jih danes ponujajo v najsoodobnejših sporih med "liberali", "komunitarci" in "republikanci" (se pravi v sporih o tem, ali je izhodišče individuum, zmožen transcendiranja skupinske in kolektivne identitete, ali pa solidarnost, sposobnost skupine, da dodeli identiteto ali pa "državljanse" vrednote). Že zaradi tega velja knjigo pozorno prebrati. Sama po sebi je nekakšna trmasta, neuvrščena zadeva. Ne zaradi tega, ker Hannah Arendt ne bi že zdavnaj postala akademsko respektabilna. Vendar je v izhodišču vedno neprilagojena, tudi v paradoksalni obliki obnavljanja tradicije. Tudi če (recimo, s Taylorjem) imamo drugačno predstavo o procesu oblikovanja moderne identitete, ostaja to, kar je počela Arendtova, povsem izjemno. Obnašala se je, kakor da še vedno lahko iščemo odgovore na Kantova štiri vprašanja.

Večinoma se bomo seveda zadovoljili z bolj zadržanim odzivanjem, od iskanja pomoči v razpravah o odnosih ekonomije in politike, javnega mnenja in novih medijev do sedaj zelo aktualnih razprav o sramu (ali, mimo vsakega namena, *Shame and Necessity* Bernarda Williama daje nove argumenta za grško paradigmo in podobno). Sicer pa, mar ni teza, da družba spreminja človeka nazaj v živalsko vrsto mimo vsake teorije, zelo šokantna za vsakega, ki je odrastel v naši kulturi? V nekem novem angleškem Rawlsovem romanu se "tančica nevednosti" pojavlja kot družabna igrlica. Pri nas razprave o korumpiranosti reprezentiranja lahko razumemo v glavnem le na ravni "poslanci kradejo". Toda vsaj kritiki (privatnih) ekonomskih interesov, ki lahko uničijo avtonomijo političnega, bo kdo prisluhnil.

Nadežda Čačinovič